

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

**BOSHLANG`ICH va MAKTABGACHA TA'LIM METODIKASI
KAFEDRASI**

KURS ISHI

***Мавзу:Синфдан ташқари ўқиш дарсларида
АнварОбиджон ижодини ўрганиш***

Бажарди: Хатамкулова Ш .

Қабул қилди: Саймуратова И.

ГУЛИСТОН -2016

MUNDARIJA

KIRISH

1. Sinfdan tashqari o`qish darslarining maqsad va vazifalari
2. Anvar Obidjon– bolalar yozuvchisi
3. Sinfdan tashqari o`qish darslarida Anvar Obidjon ijodini o`rganishning o`rni va ahamiyati
4. Sinfdan tashqari o`qish darslaridan namunalar

XULOSA va METODIK TAVSIYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

KIRISH

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarni ona tilini puxta o'zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lim jarayonida ularni axloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi.

Umumiy o'rta ta'limning Davlat standartlari va o'quv dasturiga ko'ra 1-sinfda sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida savod o'rgatish darslarida hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida bolalarning ona vatan, istiqloq, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlari, tushunchalari kengaytiriladi, boyitiladi.

Sinfda va sinfdan tashqari o'qish darslari boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha predmet dasturlarining bo'limlari bilan bevosita bog'liq mashg'ulotlarning yangiligini ta'minlashga qaratilgan innovatsion texnologiyalar asosida dars o'tish jarayoni mazkur kurs ishining ob'ektini tashkil etadi.

Maktab o'quvchini o'qish malakasi bilan qurollantirish bilan bir qatorda kitobni mustaqil o'qiy oladigan, uni tushunadigan, ma'lum bir mavzuga oid kitoblarni tanlay oladigan, gazeta va jurnallarni ham mustaqil o'qiydigan faol kitobxonni tarbiyalaydi. Shu jihatdan sinfdan tashqari o'qish (STO) tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi, ko'p narsani bilishga havasni orttiradi.

Sinfdan tashqari o'qish o'quv dasturi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda ko'zda tutilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda yaqindan yordam beradi. Buning uchun o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini tarbiyalash, ularni oddiy kitobxondan ijodkor kitob-xon darajasiga ko'tarish talab etiladi. O'quvchilarda kitobga havas uyg'otishda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, shaxsiy qiziqishlarini hisobga olish zarur. Bolalarda kitob ustida ishlash malakasini shakllantirish ularni kitobxonlik madaniyatini tarbiyalashning muhim omilidir. Bunda o'qish uchun ajratilgan soatlardan foydalaniladi.

Sinfdan tashqari o'qish tanish bo'lmagan mualliflarning kitoblari muqovasi, titul varag'i, kirish so'zi, mundarijasi va suratlariga qarab asarning taxminiy mazmunini aniqlashga o'rgatish vazifasini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg'otish, ular-ning bog'lanishli nutqini o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini yuksaltirish sinfdan tashqari o'qish darslarining ham tub mohiyatini tashkil etadi.

Prezidentimiz Islom Karimov mustaqillikka erishibmizki, bizning ezgu niyatimiz – kelajagi buyuk va erkin jamiyat qurish. Bizning strategiyamiz sog'lom avlod tarbiyasiga tayanadi va uni rivojlantirishga qaratilgan, - degan gapni ko'p bora ta'kidlaydilar.

Ha, yurtboshimiz orzu qilganidek yosh avlodni komil insonlar qilib tarbiyalashda kattalar adabiyotining ajralmas bir bo'lagi bo'lgan bolalar adabiyotining, ya'ni oqish darslarining ham ahamiyati kattadir. Bolalar yozuvchilarining turli xil janrdagi asarlarini o'rganish orqali boshlang'ich sinf o'qish darslari o'z oldiga kelajak avlodni jismonan baquvvat, ruhan pok, fikran sog'lom, iymon-e'tiqodi butun, bilimi, ma'naviyati yuksak, mard va jasur, vatanparvar avlodni tarbiyalashdek katta va murakkab vazifani qo'yganligi bilan ajralib turadi.

Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun yoziladigan har qanday badiiy asar ularning yosh xususiyatlariga, saviyalariga mos bo'lishi, ular qalbida chuqur o'y-fikrlar uyg'otishi, yorqin obrazlar va yuksak g'oyalarga boy bo'lishi, ularni ulkan va porloq ishlarga ilhomlantirishi zarur. Eng muhimi, mavzular tushunarli, sodda va qiziqarli tilda yoritilishi lozim.

Faqat chinakam badiiy asarlargina bolalarga kuchli ta'sir ko'rsatib, ana shu yuksak talablarga javob bera oladi. Shu sababli bunday kitoblar pedagogik va psixologik nuqtai nazardan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bolalar kitobi bu vazifani bajarishda badiiy tilga suyanadi.

Adabiy asarning tili uning g'oyaviy mazmunini aniq va ifodali ochib berish vositasidir. Yaxshi, aniq, ravon, obrazli, boy til bilan yozilgan asar yozuvchining maqsad va fikrlarini kitobxonlarga tez va oson etkazadi. Ravon til bilan yozilgan badiiy asarlar yosh kitobxonning nutqiga ham katta ta'sir ko'rsatadi, so'z boyligini oshiradi.

Bolalar yozuvchilarining eng yaxshi kitoblari yosh avlodni hayotga to'g'ri munosabatda bo'lishga o'rgatadi, ona-diyorimizga, mehnatga muhabbat, zamonamizga sadoqat ruhida tarbiyalaydi, ularni yurtimizning munosib farzandlari bo'lishga chaqiradi.

1. Sinfdan tashqari o`qish darslarining maqsad va vazifalari

Sinfdan tashqari o`qishning maqsadi o`qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o`qiydigan, o`qilgan kitobni to'g'ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir.

Maktablarda 1959-yildan boshlab maxsus STO` darslari tashkil etilgan. STO' darslari 1-2-sinflarda haftada 1 marta, 3-4-sinfda 2 haftada 1 marta o'tkaziladi. Savod o'rgatish jarayonida esa haftadagi oxirgi alifbe darsining 17—20 daqiqasi ajratiladi. Badiiy va ilmiy-ommabop asarlar mustaqil ravishda va izchil o`qib borilsagina, o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish va kengaytirishga xizmat qiladi.

Sinfdan tashqari o`qish darslarining asosiy vazifasi o'quvchida badiiy kitoblarni o`qishga havas uyg'otish, o`qigan kitoblari yuzasidan kundalik yurita ollshga o'rgatish, bolalar adabiyotining mashhur adib hayoti va ijodi bilan elementar tarzda tanishtirish hisoblanadi.

STO' darslarining muhim vazifalaridan biri mustaqil o`qish malakalarini tarbiyalash hisoblanadi. Buning uchun mustaqil bajarish uchun topshiriqlar berish, qiziqarli mashq tiilaridan foydalanish, eng yaxshi insholarni, taqrizlarni, yozuvchi haqida to'plangan ma'lumotlarni o`qitish, „Tez aytish“, „Topishmoglar topish“, „Ifodali o`qish“, »Maqollar aytish musobaqasi“, „Ertak to`qish“, „BHimdonlar anjumani“ kabi ko'rik-tanlovlar tashkil qilish, muayyan mavzular bo'yicha savol-javoblar uyushtirish, o'yin tarzidagi ish turlaridan foydalanish zarur. O`qilgan asarlar yuzasidan suhbatlar o'tkazish, „Kitob haftaligi“ tashkil etish, asarlar asosida kichik insholar yozishni mashq qilish yaxshi samara beradi.

STO' sinfda o`qish bilan uzviy bog'liq ravishda uyushtiriladi. Sinfda o`qish STO' uchun zarur bo'lgan o`qish malakalarini shakllantiradi, o'quvchilarning o`qigan asarini tushunishga o'rgatadi, lug'atini boyitadi. STO' qiziqarli va o'ziga jalb etadigan faoliyat bo'lib, bolalarning bilim doirasini boyitadi, qiyoslash uchun material beradi. Sinfda o`qish - hayotga tayyorlash vositasi, sinfdan tashqari o`qish esa hayotning o'zidir.

Hozirgi paytda boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun sinfdan tashqari o'qishga mo'ljallangan „Kitobim — oftobiin" (1—3-sinflar uchun) nomli qo'llanmalar ham chop etilgan.

STO' darslari o'quvchilarda mustaqil kitob tanlash va o'qish malakalarini shakllantiradi. Mustaqil o'qish malakasini shakllantirish 3-bosqichga bo'linadi:

I. Tayyorlov bosqichi. Bu 1 -sinfning savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Unga darsning bir qismi — 17—20 daqiqasi ajratilgani uchun „STO' mashg'uloti" deb yuritiladi. Uning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, o'qituvchi asarni o'zi tanlaydi. asarning kichik hajmda bo'lishiga va boshqa kitob tanlash tamoyillariga e'tibor beradi. Asarni o'qituvchining o'zi o'qib beradi. O'quvchilar asarni eshitishga, eshit-ganlarini idrok etishga, ularga soddagina baho berishga, asar mazmuni bilan sarlavhasining mosligini aniqlashga, asar mazmunini hikoya qilibberishga o'rgatiladi. Bu bosqichda o'quvchilar o'qish gigiyenasi va kitobga qanday munosabatda bo'lish bilan tanishadilar.

2.Boshlang'ich bosqich. Bu 1-sinfning 2-yarim yiliga to'g'ri keladi. Bu bosqichda haftada 1 marta 45 daqiqalik dars uyushtiriladi. Asarni o'qishdan oidin o'quvchilar asar nomi va uning muallifi bilan tanishadilar, rasmlarini tomosha qiladilar, daftarlariga u haqda soddagina qilib asar muallifini va nomini yozadilar. Asar elementar tarzda tahlil qilinadi. Tanlangan asar (kitob) yaxshi o'qiydigan o'quvchiga maxsus tayyorgarlikdan so'ng o'qitiladi. Asarning oson o`qiladigan o'rinlarini bo'sh o'qiydigan o'quvchilarga o'qitish ham mumkin. Bu ularda o'qishga qiziqish uyg'otadi. Bu bosqichda o'quvchilar har xil tezlikda bo'g'inlab o'qiydilar. Shuning uchun o'qituvchi bu jarayonda har bir o'quvchiga individual yondashishi, kichik kitobxonni kitobni mustaqil o'qishga o'rgata borishi lozim.

3.Asosiy bosqich. Bu bosqich 2-4-sinflarga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchilarning o'qish malakalari mustahkamlanadi. Bunda o'quvchilarning sinfdan tashqari o'qiganlari baholanadi. Baholashda dastur talablariga asoslaniladi: o'qigan kitoblarining sifat o'zlashtirishiga, miqdoriga, o'qigan kitobiga munosabat bildirishiga e'tibor beriladi. Bunda o'quvchilar muayyan mavzuga doir bir necha

asarlarni o'qib keladilar, ularning ayrim o'rinlarini ifodali o'qib beradilar, o'qigan asarlarini o'zaro taqqoslaydilar.

STO'ning bosqichlari, dastur talablari, tarbiyaviy vazifalari o'quvchilarning qiziqishlari bilan belgilanadi. Masalan, tayyorlov bosqichida kichik hajmdagi asarni o'qituvchi o'qib bersa, o'qilganlar yuzasidan suhbat, qayta hikoyalash o'tkazilsa, boshlang'ich bosqichda butun sinf o'quvchilari bir xil kitob bilan ta'minlanadi, barcha o'quvchilar bitta matn ustida ishlaydilar. Bunda bitta yozuvchi yoki bir mavzudagi asarlar ko'rgazmasi tashkil qilinadi. Asar ichda o'qishga topshirilishi, albomlartayyorlanishi, kinofilm va diafilmlardan parchalar ko'rsatilishi, musiqiy daqiqalar o'tkazilishi hamda asar mazmuni yuzasidan ijodiy rasmlar chizdirilishi ham mumkin. Bu jarayonda kitobni saqlash maqsadida uni yamash, o'rash o'rgatiladi, „*Ertaklar bayrami*“, „*Ifodali o'qish tanlovi*“ o'tkaziladi.

Asosiy bosqich yakunida kichik yoshdagi o'quvchilar faol kitobxon uchun zarur bo'lgan yaxshi o'qish ko'nikma va malakalarini egallashlari, eng muhimi, ularning kitob hamda mustaqil o'qishni yaxshi ko'rishlariga erishish juda muhimdir.

Metodikaning vazifalaridan biri STO' uchun kitoblar tanlash, o'qiladigan adabiyotlar ro'yxatini tavsiya qilish, yillik o'quv rejasi va dars tuzilishi namunalarini ishlab chiqishdir.

Sinfdan tashqari o'qish uchun kitob tanlashda quyidagi tamoyillarga amal qilinadi:

1.Kitob tanlashda tarbiyaviy maqsad ko'zda tutiladi. Bunda o'quvchilarga vatanimiz o'tmishi, mustaqillik uchun kurash, xalq qahramonlari, xalq turmushi haqidagi, oilada, maktabda va jamoat joylarida o'zaro munosabatlarda yuzaga keladigan axloqiy muammolar haqidagi, tabiat va uni asrab-avaylash haqidagi kitoblar tavsiya etiladi.

2.Kitob tanlashda asarlar janri va mavzusining xiima-xilligi e'tiborga olinadi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar, asosan, hikoya-lar, ertaklar, she'rlar, topishmoqlar, maqollarni o'qishga qiziqqanlari uchun shu janrdagi asarlar tanlansa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

3.Kitobning o'quvchilar yoshi va saviyasiga mosligi hisobga olinadi. 1-sinfda kichik hikoya va ertaklarni o'qish tavsiya etilsa, 2-4-sinflarda mavzular doirasi kengaytirilib, kundalik turmushda ro'y berayotgan turli voqealar tasvirlangan asarlar, gazeta va jurnallardagi kichik hajmli xabariarni o'qish ham tavsiya etilishi mumkin.

4.Kitob tanlashda o'quvchilarning shaxsiy qiziqishi va mustaqil o'qishi hisobga olinadi. Bunda o'quvchilar o'ziga qiziqarli bo'lgan o'zbek va xorijiy bolalar adabiyoti yozuvchilarining asarlarini o'zi tanlashi muhim ahamiyatga ega.

5.Kitob tanlashda mavsumiy tamoyilga amal qilinadi. Umuman olganda, kitobni to'g'ri tanlash sinfdan tashqari o'qishmuvaffaqiyatini ta'minlashni muhim shartidir.

STO'ga rahbarlikning asosiy shakli maxsus sinfdan tashqari o'qish darslaridir. Bunday darslar erkin dars hisoblanadi. STO' darslarida o'quvchilarning kitobxonlik qiziqishlari, bilim doirasi, estetik taassuroti, badiiy obrazlarni idrok etishi, ijodiy qobiliyati rivojlanadi; faol kitobxonga xos ko'nikma va malakalar shakllanadi.

Sinfdan tashqari o'qish darslari o'quvchilarning faolligini oshirishga qaratiladi, shuning uchun ularning qurilishi juda xilma-xil bo'ladi. Har bir dars o'qituvchi va o'quvchining ijodi hisoblanadi; darsda qanchalik xilma-xillikka, hayotiylikka erishilsa, maqsadga erishish oson kechadi.

Shularga qaramay, STO' darslari o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishi uchun ma'lum talablarga bo'ysunadi. Ular quyidagilardir:

1. Har bir darsda o'quvchilar o'qigan kitoblar (asarlar) hisobga olinadi. Ular o'qigan va o'qiyotgan kitoblarini sinfga olib kelib ko'rsatadilar, ikki-uch o'quvchi o'zlari o'qigan kitob haqida gapirib beradi, darsda o'zaro fikr almashish holati yaratiladi (bu holat darsdan tashqari vaqtda ham davom etishi mumkin).

2. Har bir darsda o'qish uchun yangi kitob (asar)lar tavsiya qilinadi. Tavsiya qilish shakllari turlicha bo'lib, ular fikr almashuv, kitobni ko'rsatish, sinfdan ko'rgazma tashkil etish, o'quvchilarni qiziqtirish uchun tavsiya qilinadigan

kitobdan biror parchani o'qib berish, rasmlarni ko'rsatish yoki film namoyish etishdan iborat bo'lishi mumkin.

3. Har bir darsda o'quvchilarga asarni yaxlit holda o'qitish mumkin. Agar asar hajmi kattaroq bo'lsa, bu ish ikki-uch dars davomida amalga oshiriladi. Bunda o'quvchilar o'zlari o'qigan kitobdan biror parchani ovoz chiqarib o'qib berishlari mumkin. Bu jarayonda ichida o'qishdan ham, she'r yodlashdan ham, rollarga bo'lib o'qishdan ham foydalaniladi.

4. Har bir darsda o'qilgan asar yuzasidan suhbat metodi orqali tahlil ishlari amalga oshiriladi. Bunda erkin hikoya qilish uchun „Senga asardagi nimalar yoqdi?“, „Bu kitob haqida sen nimalar ayta olasan?“ kabi savollar beriladi va o'quvchilarning ijodiy hamda mustaqil qayta hikoyalash malakalari shakllantiriladi.

5. Har bir darsda ma'lum bir yangi kitobxonlik ko'nikmast hosil qilinadi: muallif haqida ma'lumotlar to'plash, kitob nomiga qarab u nima haqida ekanligini aytish, o'qilgan asarlar yuzasidan ko'rgazmalar tayyorlash, asarga taqriz yozish, albomlar tayyorlash, kitobxonlik kundaligini yuritish kabi ishlar amalga oshiriladi.

6. Har bir dars kirish suhbatini bilan boshlanadi va sinfda o'qish darslarida qo'llanadigan barcha usullardan ijodiy foydalaniladi.

7. Har bir darsda tahlil qilingan asarlar yuzasidan umumlashtiruvchi, yakunlovchi suhbat uyushtiriladi. Umumlashtirishga ko'rgazma ham, albom tuzish ham, rasmlarni tadbiq etish ham yordam beradi.

Sinfdan tashqari o'qishga rahbarlikning yordamchi shakllari ham mavjud bo'lib, ular barcha ishlarni izchil uyushtirishni ta'minlaydi, STO' darslari uchun sharoit yaratadi. Bunday shakllarga quyidagilar kiradi:

1. Kitobni targ'ib qilish. STO'ga tavsiya qilinadigan asarlar ro'yxati sinfga yoki maktabning maxsus joyiga osib qo'yiladi, ular vaqti-vaqti bilan yangilab turiladi, to'ldiriladi, ko'rgazmalar tashkil qilinadi. O'qituvchi maxsus suhbatlar uyushtiradi.

2. Yakka tartibdagi yordam va kundalik tekshiruv. O'quvchilarning o'qigan kitoblari yuzasidan suhbat uyushtiriladi, o'qilgan kitoblar hisobga

olinadi. Shaxsiy fikrlar aniqlanadi, uy kutubxonalari bilan tanishiladi, ota-onalar bilan suhbat o'tkaziladi.

3.STO' yuzasidan ommaviy ishlar. Adabiy ertaklar, viktorinalar, yozuvchilar bilan uchrashuvlar, adabiy ekskursiyalar uyushtiriladi, ular uchun maxsus tayyorgarlik ko'riladi.

4.Kutubxonaga yozilish. 1-sinf o'quvchilari o'qituvchining tavsiyasi bilan kutubxonaga a'zo bo'ladi. Bu jarayonda o'qituvchi va kutubxonachi hamkorlikda ish olib borishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

5.O'quvchilarning o'qiganlarini hisobga olish. Bunda ularning kitobxonlik kundaligidan foydalaniladi. 1-sinf o'quvchilari 2-yarim yillikdan boshlab kitobxonlik kundaligiga yozuvchining ismi, familiyasi va kitob nomini, 2-sinfda esa unga nashr etilgan joyi va yilini qo'shib yozadilar. 3~4-sinflarda o'qigan kitobining qisqacha mazmunini yozib, unga taqriz va o'z mulohazalarini ham qo'shishlari mumkin.

O'quvchilarning o'qigan kitoblari og'zaki tarzda ham hisobga olinadi: ular o'qiganlari yuzasidan sinfdan tashqari o'qish va sinfdan o'qish darslarida, yakka tartibdagi suhbatlarda gapirib beradilar.

Sinfdan tashqari o'qish darslarining xususiyatlari, birinchidan, STO' tizimining bosqichlari bilan, ikkinchidan, o'quv vazifalari va dastur bilan, uchinehidan, oldinga qo'yilgan tarbiyaviy vazifalar bilan, to'rtinchidan, o'quvchilarning qiziqishlari bilan belgilanadi.

1-sinfda tayyorlov bosqichida yangi matn o'qituvchi tomonidan o'qib beriladi, boshlang'ich bosqichdagi darslarda yangi kichik hajmli matnni o'quvchilar o'qiydilar.

Keyingi bosqichlarda asar tahliliga doir ishlar kengaytiriladi, o'quvchilar o'qiganlarini taqqoslashga, urnumiashtirishga, xulosalash-ga, qahramonlarni elementar tavsiflashga o'rgatiladi. Bu jarayonda rollarga bo'lib o'qishdan foydalaniladi. Asosiy bosqichda STO' darslari 2-sinfda haftada I marta, 3-4-sinflarda 2 haftada I marta o'tkaziladi. O'quvchilar mustaqil o'qishga o'rgatiladi, ular „G'uncha“, „Gulxan“, Bilimdon“ jurnallari, „Tong yulduzi“ gazetasi bilan,

ya'ni bolalar matbuoti bilan tanishtiriladi. Bu bosqichda o'zbek, qardosh va chet el adabiyoti yozuvchilarining turli janrdagi va mavzudagi asarlaridan foydalaniladi. Bir darsga o'quvchilar bir nechta asarlar o'qib kelib, ular haqida o'z fikrlarini aytib beradilar, qahramonlarni tasvirlab, rasm chizadilar. Bu jarayonda yozuvchilar hayoti va ijodiga doir kechalar uyushtiriladi. Shu tarzda adabiyotni sevadigan, mustaqil fikr yirita o'ladigan kitobxon shaxsi shakllantiriladi.

Sinfdan tashqari o'qish darslarida o'qilgan kitobni muhokama qilish, ijodiy qayta hikoyalash, insenirovka qilish, rasmlar chizish, ifodali o'qish, kitoblar tavsiya qilish usullaridan keng foydalaniladi.

2. Anvar Obidjon – bolalar yozuvchisi

Anvar Obidjon 1947 yilda Fargona viloyatining Oltiariq tumanidagi soʻlim qishloqlarning biri — Polosonda tugʻilgan, begubor bolaligi shu joyda oʻtgan. Qalbida hayotga, insonlarga, ona tabiatga boʻlgan mehr-muhabbat tuygʻulari aynan oʻsha maskanda uygʻongan, ilk sheʼriy satrlari ham shu qishloqda yaratilgan.

Anvar Obidjonning ilk sheʼriy mashqlaridan biri - "SHkafcham" 6-sinfda oʻqib yurgan kezlarida maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar jurnali "Gʻuncha"da chop etilgan. Shundan soʻng yosh shoirning bolalar uchun turli mavzularda bitgan koʻpgina asarlari respublikamiz gazeta va jurnallarida tez-tez koʻrina boshladi. 1974 yilda Anvar Obidjonning bolalar uchun yozgan sheʼrlaridan iborat "Ona Yer" kitobi chop etildi. Agar toʻplamga kiritilgan sheʼrlarga adabiyotning yuksak badiiylik talablari asosida yondoshilsa, uni oʻzbek bolalar sheʼriyatiga qoʻshilgan muxim hissa, deya baholash mumkin.

1980—2005 yillar oraligʻida shoir barakali ijod etdi. U oʻz qalami kuchini faqat sheʼriyatda emas, adabiyotning nasr, teatr va kino dramaturgayasi turlarida ham sinab koʻrdi. Koʻplab hikoyalar, qissalar, sahna asarlari yaratdi. Bu yillarda uning "Ey, yorugʻ dunyo" (1983), "Olovjon va uning doʻstlari" (1983), "Ketmagil" (1985), "Bezgakshamol" (1985), "Masxaraboz bola" (1986), "Akanq qaragay Gulmat" (1987), "Juda qiziq voqea" (1987), "Oltin yurakli Avtobola" (1988), "Dahshatli Meshpolvon" (1989), "Yerliklar" (1990), "Alamazon va Gulmat hangomasi" (1992), "Ajoyibxona" (1993), "Meshpolvonning janglari" (1994), "Alisher ila Husayn yoki uch dono va oʻgʻri" (1996), "Alamazon va Gulmat" (1998), "Oltiariq hangomalari" (1999), "Bulbulning choʻpchaklari" (2001), "Odobli boʻlish osonmi" (2001), "Bezgakshamol-2" (2003), "Oʻq oʻtmas bolakay" (2005) va boshqa kitoblari nashr ettirdi. Uning ayrim asarlari rus tiliga oʻgirilib, "Alamazon i yego pexota" (1984), "Grozniy Meshpalvan" (1991) nomlarida bosilib chiqdi.

3. Sinf dan tashqari o`qish darslarida Anvar Obidjon ijodini o`rganishning o`rni va ahamiyati

Aytishlaricha, Luqmoni hakimning oldiga bir guruh kishilar mehmon bo`lib keldi. Undan hikmatga oid narsalardan so`rashdi. Shunda kelganlardan biri:

Ey hakim, sen falon erda cho`ponlik qilgan kishi emasmisan? - deb so`rab qoldi.

Ha, o`sha cho`ponman, - javob berdi Luqmon, - Hozir ko`rib turibsanki Hakimman.

Bu darajaga qanday erishding? – so`radi yana u.

Luqmoni hakim unga:

To`g`ri so`zlashdan, odamlarga yaxshilik qilishdan, omonatga xiyonatqilmaslikdan, yolg`on so`zlamaslikdan, behuda gapirmaslikdan, musibat va qiyinchiliklarga mardona chidashdan, o`zimni barchadan kam olishdan! - deb javob berdi.

Anvar Obidjonning butun ijodi yuqoridagidek vazifani o`zida mujassamlashtirganligi bilan ajralib turadi. U har bir asarida bolalarni kamtar, odobli, o`qimishli, vatanparvar bo`lishga undab keladi.

Boshlang`ich sinf o`qish darsliklarida yozuvchining “O`zbekistonim”, “Odam bo`laman”, “Qorqiz”, “Yangi yil, salom!” (2-sinf), “O`qituvchining o`g`itlari”, “So`nggi axborot” (3-sinf), “Jo`ja” (4-sinf) kabi she`rlari, “Bo`rining tabib bo`lgani”, “Odobli bo`lish osonmi” (4-sinf) ertaklari o`qish va o`rganish uchun berilgan.

“O`zbekiston” she`rida bolalarning vatanga bo`lgan muhabbat tuyg`ulari sodda va ravon tilda bayon etilgan. She`rda Vatanimizning qanchalik ko`rkamligi, go`zal va betakrorligi aniq ifodalarda ochib berilgan. She`rni kichik yoshdagi o`quvchilarga o`rgatish ularda Vatanga muhabbat tuyg`ularini shakllantirish va singdirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalar tilida bayon etilgan mazkur

she'rda o`quvchilar Vatanni qanchalik sevishi uning ko`rkam tabiatidan zavq olib yashashi yaqqol ko`zga tashlanadi.

Aziz o`lkam, o`zing ko`rkam,

Chinorlaring bizdek o`ktam

Tosh ham gullar tuprog`ingda,

Mehring qaynar bulogingda.

“Odam bo`laman” she'rida ota va bolaning erkin suhbatini ko`rishimiz mumkin. She'r qahramoni kichik yoshdagi o`quvchi. U yoshligidanoq turli kasb egasi bo`lishiga qiziqadi, o`z oldiga ulkan maqsadlar qo`yadi. Kelajakda ko`p kasblarni egallashni xohlaydi. Jumladan, shofyor, fazogir, futbolchi, shifokor. Otasi esa uning har bir fikrini qo`llab-quvvatlaydi. Bola har bir kasbning o`ziga xos xususiyatlarini, sir-asrorlarini bilishga intiladi. She'r nihoyasida bola hamma kasblar ham yaxshi ekanligini, faqatgina yalqov bo`lmay doim o`qish kerakligini tushunib etadi.

Tag`in o`ylab ko`raman,

Hammasiham yaxshi ish.

Faqat yalqov bo`lmayman,

Hech ham tormang Siz tashvish,

Men odam bo`laman, dada.

Balli, azamat!

Shoirning “Yangi yil, salom!” she'rida bolalarning eng yaxshi ko`rgan bayramlaridan biri yangi yil tasvirlanadi.

Dilga sevinch baxsh etgan,

Yurtga bezak naqsh etgan,

Ey ulug` ayyom,

Yangi yil salom!

haqiqatan ham, Yangi yil bolalarning eng sevimli bayramidir. Bu bayram ayni qishki ta'tilda bo'lishi, yangi yil sovg'alari va ko'chada yog'ayotgan oppoqqor ularga olam-olam quvonch ulashadi. "Qor qiz" she'ri ham bolalarga qish faslining tarovatini his etishga yordam beradi.

Oqqina oqqush – oqqizman,

Qorbobo qorganqorqizman.

Yo`ymang meni sho`r tuzga,

O`xshatmanglarg`irt muzga.

Qorqiz bu yangi yil bayramlarida bolalar intiqib kutadigan qahramondir. Uning ko`rinishini shoir bolalarga tushunarli, sodda va ravon tilda tasvirlab bergan. She'rdagi qor, qorqiz, qorparchalari va qish tasvirlari turli o`xshatishlar orqali ifoda etilgan.

"O`qituvchining o`gitalari" she'rida shoir bolalarga o`z ona tilini anglash, har bir og`izdan chiqayotgan so`zning nondek azizligi, uni uvol qilmaslikni ta'kidlagan. O`zga yurtlarga borganda, millating nima, ona tiling bormi degan savolga har bir bola faxr ila mening yurtim Ulug`bek, Bobur, Amir Temur bobolarimiz yashab o`tgan makon, ona tilim esa Navoiy ijod etgan til deb aytishini uqtirgan.

Ey o`quvchi, bilki, har so`z

Nondek aziz, nondek uvol.

Til boyligin bir bog` desak.

Har bitta so`z – bitta nihol.....

.... Ey o`gil-qiz, obro`yingni -

Baland tutmoqqo`lindadir.

Sening olamdagi narxing

Vatan, millat, tilingdadir.

“So`nggi axborot” she'rida shoir kuz faslidagi tabiat o`zgarishlarini aytgan, ya'ni qishloqda kecha kuchli shamol bo`lganligi, buning natijasida ko`pgina ekinlarga zarar etganini bolalarcha sodda til bilan tushuntirib beradi.

4-sinf o`qish kitobida “Bo`rining tabib bo`lgani haqida”gi majoziy ertagi berilgan. Ertakning mazmuni shundan iboratki, o`rmonda bo`rini tabiblikka saylashadi. Bir kun uning yoniga biqini og`riyotganidan shikoyat qilib quyonvoy keladi. Bo`ri quyonning chap ko`zini tekshirib oshqozoni kasalligi uning nomi “tumor” deb atalishini qornini yorib muolaja qilish kerakligini aytadi. Buni eshitgan quyon biqini og`riyotganini ham unutib, qochib ketadi. Ertakda ayyor bo`ri tulkini eb qo`ygani, oxir-oqibat o`zi ham she'rga yem bo`lgani qiziqarli bayon qilingan.

Bundan tashqari “Odobli bo`lish osonmi?” ertagida yoshu keksa o`rtasida qandaydir tenglik, o`zaro mehr-muhabbat, bir-biriga yaxshilik tilash holatini yuzaga keltiruvchisalomlashish odobi haqida hikoya qilingan. Ertak qahramoni sichqoncha onasidan salomlashish odobini o`rganib, hamma bilan salomlashib chiqadi. Ertak so`ngida salomlashish shart bo`lmagan holat ham borligi aytib o`tilgan.

Bola borki, nurga intiladi. Quyoshga talpinib yashaydi. Negaki quyosh bor joyda, nur bor, nur bor joyda ma'murchilik, xursandchilik bo`ladi. Ma'murchilik, xursandchilik bor joyda g`am, kulfat, ofat bo`lmaydi, tinchlik, xotirjamlik, ahillik, baxt bo`ladi. Shoirning barcha asarlarida xuddi shu ezgu maqsadni ilgari surishi bilan kitobxon bolalarga behad katta quvonch, shodlik bag`ishlab kelmoqda.

4. Sinfдан tashqari o`qish darslaridan namunalar

4-sinfda (asosiy bosqich) STO' darsi namunasi

Mavzu: A. Obidjon — bolalarning sevimii shoiri va yozuvchisi.

Darsning maqsadi: o'quvchilarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg'otish, ularning mustaqil o'qish ko'nikmalarini shakllantirish, Anvar Obidjon ijodi bilan tanishtirish, shoirning ijodiga qiziqish uyg'otish, o'quvchilarda ijodkorlik xususiyatini paydo qilish.

Darsning shakli: noan'anaviy, sayohat darsi.

Dars metodi: kichik guruhlarda ishlash, mustaqil ish metodi.

Darsning jihozi. Anvar Obidjon portreti, to'plamlari, sahnani jihozlash uchun kerakli narsalar.

Darsning borishi

1. Anvar Obidjon to'plamlari ko'rgazmasi tashkil etiladi. O'quvchilar kitoblarni qo'llariga olib, varaqlab ko'radilar, tomosha qiladilar. O'quvchilarga to'plamlarni ko'rishlaridan oldin quyidagi topshiriqlar beriladi:

- Anvar Obidjonning qanday to'plamlari bor?
- Shoir to'plamlarining nomini bilib oling.
- O'zingizda qiziqish uyg'otgan to'plamni varaqlab o'rganing.

2. Anvar Obidjon hayoti va ijodi haqida suhbat o'tkaziladi:

- Anvar Obidjon kim ekan?
- Uning qaysi she'r va asarlarini o'qigansiz?
- Shoir haqida yana nimalarni bilib oldingiz?

Shoir haqida o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olib ma'lumot beriladi:

- O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon 1947-yil 6-yanvarda Farg'onaviyoyatining Oltiariqtumanida tug'ilgan. Uning „Shkafcham" she'ri 6-sinfda o'qib yurgan vaqtlarida „G'uncha" jurnalida bosilgan.
- Siz Anvar Obidjonning qaysi to'plamlari nomini bilib oldingiz?
- „Ona yer", „Bahromning hikoyalari", „Ey, yorug' dunyo", „Kelmagil", „Olovjon va uning do'stlari", „Bezgakshamol", „Masxaraboz bola", „Juda qiziq voqea" va boshqalar.

- Adibning „Qo'ng'iroqli yolg'onchi", „Pahlavonning o'g'irlanishi", „Topsang hay-hay", „Navro'z va boychechak" kabi pyesalari „Yosh tomoshabinlar teatri"da sahnalashtirilgan.
- Anvar Obidjonning kino qilingan qaysi asarlarini bilasiz?
- „Tilsimoy - g'aroyib qizaloq", „Dahshatli meshpolvon" vaboshqalar.

3.Anvar Obidjonning sahna asarlaridan parchalar namoyish qilish.

Bunda „Navro'z va boychechak" pyesasidan parcha olishmumkin.

4.O'quvchilar o'zlari qiziqib tanlagan to'plamlari bo'yicha guruhlariga bo'linishadi.

1-guruh. „Bulbulning cho'pchagi"

2-guruh. „Bezgakshamol"

3-guruh. „Oltiariq hangomalari"

4-guruh. „Yerliklar"

5-guruh. „Masxaraboz bola"

5.Guruhlar taqdimoti. Harbiryuruh o'zlari tanlagan to'plamlardan she'r, latifa, ertak-pyesalardan parchalar o'qib beradi. 1-guruh taxminan „Fatxullaningkurkasi", „Yirtqich" she'rlarini, 2-guruh„Obbo, kalamush-ey!"

(Kalamushvoy,

Kalamush,

Savoding sal

Chalamish.

Yoz desalar

„Temir" deb.

Sen yozasan

Kemir deb),

„Masxaraboz bola", 3-guruh „Karnay qo'shig'i", „Chigirtka qo'shig'i", 4-guruh „Tuzdonda yozilgan she'r", „Partada yozilgan she'r", 5-guruh „Bezori", „Handalak", „Turp", „Kalish afsonasi"

(Seni kiyib olishib,

Rosa kezib yurishdi.

Yo'lakdagi xaslarni,
Dangal ezib yurishdi.
Kalishvoy.
Pisand qilmay qararding.
Eh, o'zingdan pastlarga,
Axir seni yoqishdi
Qo'shib o'sha xaslarga,

Kalishvoy) kabi she'rlarni o'qishadi. She'rni ifodali o'qib bergan o'quvchi rag'batlantiriladi.

6.O'qilgan she'rlar yuzasidan suhbat:

- Anvar Obidjon nimalar haqida she'r yozgan?
- „Partada yozilgan she'r" kim haqida ekan?
- Handalak kim haqida so'zlab berdi?
- Bo'rining gaplari rostmi?
- Masxaraboz bola nima uchun „burnimni berib turaman" dedi? Burnini berib tursa, qiziqchi bo'lib qoladimi?

7.O'qituvchi shoir she'rlaridan o'qib beradi:

Ulug'bekning o'g'li bilan vidolashuvi
Taxt o'tkinchi, e nodon, Men ketdim, sen yashayver.
Ilmsiz yurt — biyobon, Men ketdim, sen yashayver
Shoirning Jaloliddin Manguberdi, shoir Miraziz A'zam, yozuvchi Tog'aymurod va boshqalar haqidagi she'rlaridan o'qib berish ham mumkin.

O'qituvchi aytilgan she'rlar yuzasidan suhbat uyushtiradi.

8.Krossvord yechish.

Topshiriqlar:

Bo'yiga: 1. She'r yozadigan odam.

Eniga: 2. Shoir yozadigan janr. 3. Shoirning ismi. 4. Shoirning familyasi.

9.Uyga vazifa. Keyingi darsdagi sinfdan tashqari o'qish uchun asarlar tavsiya qilinadi, Anvar Obidjon she'rlaridan yod olib kelish topshiriladi, sahna asarlarini rollarga bo'lib o'qishga tayyorlanib kelish, she'r va sahna asarlari

mazmuniga mos rasmlar chizish vazifa qilib beriladi. O'quvchilarning o'zlari ham she'r yozib kelishlari mumkinligi aytiladi.

10.Darsni yakunlash. O'qituvchi keyingi STO' darsida qaysi bolalar yozuvchilari ijodi bilan tanishishni istashlarini so'raydi. Darsda faol ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantiriladi.

Xulosa va metodik tavsiyalar

Biz yuqorida «Sinfдан tashqari o`qish darslarida Anvar Obidjon ijodini o`rganish» haqida fikr yuritdik. Shu o`rinda bola tarbiyasi, bola kamolotida badiiy asarlarni o`rganish qanday zarurat tug`diradi? – degan savolning tug`ilishi tabiiy.

O`qish darslarida o`rganiladigan badiiy asarlarda el yurtni ko`z qorachig`idan avaylab saqlovchi ajoyib qahramonlar ulug`lanadi, ayollar haq-huquqi himoya qilinadi, uzoq masofalar yaqin qilinadi, kishilar xarakteridagi yaramas odatlar, no'maqul illatlar tanqid ostida olinadi, mardlik, epchillik, dovyuraklik, mehnatsevarlik, halollik, vafodorlik, saxiylik g`oyalari ulug`lanadi. Badiiy asarlar yosh avlodni hayotga to`gri munosabatda bo`lishga chaqiradi. Biroq asardagi g`oyaviy mazmuni o`quvchiga etarli darajada etkazib berish bu oqituvchi mahoratiga bog`liqdir.

Xullas, yuqoridagi mavzuga xulosa yasaydigan bo`lsak, sinfdan tashqari o`qish darslarida yozuvchilar ijodini o`rganish deganda, avvalo o`rganilayotgan badiiy asarni tahlil qilishda qanday yo`llardan foydalanishni tushunishimiz kerak. Demak, sinfdan tashqari o`qish darslarida yozuvchilar ijodini o`rganish, o`rganilayotgan badiiy asarni tahlil qilish o`quvchilarda badiiy adabiyotga qiziqish uyg`otadi. O`quvchilar dars jarayonlarida faqat o`qish kitoblari bilan chegaralanib qolmasdan, balki badiiy adabiyotni ko`proq o`qitishga o`qituvchi bosh bo`lib jalb qilish kerak. Badiiy adabiyot bolani mustaqil fikr yuritishga, hayotdan axloqiy va estetik zavq olishga o`rgatadi.

O`qituvchi dars jarayonlarida yozuvchilar ijodini o`rgatishning shunday yo`llarini tanlash kerakki, bolada badiiy asarga bo`lgan qiziqish kuchaysin. Badiiy asar birinchi navbatda o`quvchi yoshiga mos bo`lishi kerak, bunda ularning individual xususiyatlarni hisobga olish zarur.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, sinfdan tashqari o`qish darslari bo`yicha biz quyidagi tavsiyalarni bermoqchimiz:

- asar mazmunini tahlil qilishda to`gri, tez, ongli, ifodali o`qishga e'tibor qaratilsa.

- o`quvchilarning hayotiy tajribasiga tanish, asar mazmunini ongli tushunib o`qishga davat etish.

- asarni tahlil qilish jarayonida o`qituvchi o`quvchilarga emotsional ta'siriga e'tiborini qaratish.

- o`qish kitobini tahlil qilish ifodali o`qish - asosiy omil ekanligini qayd qilish.

- asar mazmunini tahlil qilishda ZPT elementlaridan foydalanish.

- dars jarayonlarida asar mazmunini tahlil qilishda turli usul, vositalardan, badiiy tasvir vositalaridan foydalanish va lug`at ustida ishlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat – yengilmas kuch. T., Ma`naviyat. 2008.
2. Qosimova K. Ona tili o`qitish metodikasi. T.,Nosir. 2009.
3. G`ulomov A. Ona tili o`qitish printsiplari va metodlari. T., O`qituvchi. 1992.
4. Gafforova T., Sh. Nurullaeva, O. Haydarova. Boshlang`ich sinflar uchun ona tili va o`qishdan didaktik materiallar. T., 2004. 3-77 b.
5. Husanboeva Q. Adabiy ta'limda mustaqil fikrlashga o`rgatish asoslari. T. O`qituvchi, 2003.
6. Husanboeva Q. Tahlil – adabiyotni anglash yo`li. T., Muharrir. 2013.
7. Gafforova T., Sh. Nurullaeva. O`qish kitobi. Umumiy o`rta ta`lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. T., Sharq. 2013.
8. Umarova M. va boshqalar. O`qish kitobi. Umumiy o`rta ta`lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. 2-nashri. T., O`qituvchi. 2014.
9. Matchonov S. va boshqalar. O`qish kitobi. Umumiy o`rta ta`lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. 5-nashri. T., Yangiyo`l poligraf servis. 2015.

Internet materiallari:

1. [http. bolalar sarkor. uz](http://bolalar.sarkor.uz)-bolalar ommabop informatsion sahifasi. Bolalarga foydali va qiziqarli bo`lgan turli ma'lumotlar keltirilgan .
2. [http: www referat.uz](http://www.referat.uz)-Turli fanlardan referatlar to`plamiga boy sahifa. O`quvchilarga juda foydali ma'lumotlar keltirilgan.
3. [http: www. online bi-Informatsion sahifa bo`lib](http://www.online-bi-informatsion-sahifa-bo-lib), unda deyarli ixtiyoriy mavzudagi ma'lumotlarni topishingiz mumkin .